

JĀNIS RĪSS (1883–1953), vēstures maģistrs

Jānis Rīss – viens no ievērojamākajiem latviešu baptistu mācītājiem, skolotājs, Garīgā semināra direktors, vēstures zinātņu maģistrs. Viņa mirstīgās atliekas atdusas kaut kur Irkutskas apgabalā, Taišetā pilsētā.

Arī viņa vārds, liekas, neprasa īpašus komentārus. Jānis Rīss neapšaubāmi ieņem izcilu vietu mūsu draudžu darbā. Viņš ir palicis vēsturē galvenokārt ar saviem domu un atziņu dziļumiem, rūpīgi izstrādātajām svētrunām un patiesa kristieša stāju. Viņš prata iznest cauri vētru un juku laikiem, cauri maldu atziņu biezokņiem īstu, patiesu un dzīvu ticības atziņu par mūžīgo, visuvareno Dievu. Jānis Rīss bija vīrs, kas nelocījās līdz laimētiem vārdiem un par to arī viņam nācās dārgi samaksāt.

Dzimis 1883. gada 29. septembrī Ventspilī baptistu mācītāja, Latvijas baptistu darba celmlauža **Mārtiņa Rīsa** (1844–1896) ģimenē. Kad Jānim ir tikai 12 gadi, viņa tēvs saslimst ar diloni un drīz aiziet mūžībā. Māte paliek viena ar sešiem vēl nepilngadīgiem bērniem. Bet dažus gadus vēlāk ģimeni piemeklē jauna nelaime. Ar vēzi mirst arī ģimenes vienīgā apgādniece – Jāņa Rīsa māte. Par bērnu oficiālo aizbildni kļūst Jelgavas draudzes mācītājs Hermanis Redīns (1867–1942). Bet bērni tiek izšķirti, un no visas ģimenes baptistu garā tālāk tiek audzināti tikai Jānis un Ženija¹ Rīsi, kuru agrās jaunības gadi aizrit Jelgavas draudzē. Šeit 1901. gadā Jānis apzināti nodod savu dzīvi Kristus rokās, un mācītājs H. Redīns viņu bībelīgi pagremdē. Par saviem jaunības gadiem vēlāk J. Rīss saka:

“Jaunatnes gadus vadot, tas Kungs man bija klāt. Viņš man atļāva jaunieša posmu pavadīt jaunos, priecīgos ļaudīs, kur smaidiem un smiekliem bija daudz vietas. Bet šajos manas jaunības draugos Dieva valstība bija un palika pirmā vietā, nevis vārdos, bet sajūtā. Un šī sajūta briedināja manī mīlestību uz Viņa nākamo valstību. Tas Kungs mani pasargāja no pasaules valstības caur savu valstību. Un, lūkojoties atpakaļ uz jaunatnes laiku, nav ko nožēlot, jāsaka tikai: tas Kungs, mans labais Gans.”²

Izglītība. Jelgavā sākas arī J. Rīsa skolas gaitas. 1903. gadā viņš kā eksterns nokārto eksāmenus Jelgavas (toreiz. Mītavas) ģimnāzijā, gadu vēlāk Jelgavas vīriešu ģimnāzijā iegūst pamatskolas skolotāja tiesības. Sākas viņa skolotāja darbs baptistu draudžu skolās Ventspilī (1904–1906), Liepājā (1906–1907) un Rīgas Mateja draudzes skolā (1907–1914). Pats viņš saka: "No 1901. gada līdz 1922. biju skolotājs un garīgo darbu strādāju tikai līdzteku." 1915. gadā J. Rīss 32 gadu vecumā absolvē Rīgas Aleksandra ģimnāziju.

Pirmā pasaules kara laikā Jānis Rīss nonāk Maskavā. Šeit viņš aktīvi līdzdarbojas Maskavas latviešu baptistu bēgļu draudzē un iesāk vēstures studijas Maskavas universitātē. Taču studijas pabeigt neizdodas. Revolūcijas radītie apstākļi liek Maskavu atstāt, un sākas J. Rīsa klejojumu laiks pa Krievijas plašumiem. Viņš nonāk arī boļševiku cietumā Rostovā pie Donas, kur viņam jāpaliek vairākus

¹ Rīgas Mateja draudzes bijušās locekles Rutas Tanenbergas māte.

² Svētruna Semināra draudzē 1935. gada 17. novembrī.

mēnešus. Un tikai 1921. gada vasarā, pēc sešu gadu prombūtnes, mērojot tālus apkārtceļus caur Turciju, Balkāniem un Poliju, J. Rīsam izdodas atgriezties dzimtenē.

Jau dažus mēnešus pēc atgriešanās Latvijā J. Rīss atsāk studijas. Viņš iestājas Latvijas Universitātes Filoloģijas un filosofijas fakultātes Vēstures nodaļā, ko absolvē 1931. gadā ar vēstures maģistra grādu.

Līdz ar J. Rīsa atgriešanos dzimtenē sākas viņa ļoti aktīvais un bagātais darba laiks Latvijas baptistu draudžu savienībā.

Kopējais darbs

Ar 1922. gadu sākas J. Rīsa un J. A. Freija kopējais darbs. No Garīgā semināra dibināšanas brīža Jānis Rīss kļūst par tā skolotāju, un no Semināra draudzes dibināšanas dienas – par draudzes otro mācītāju. Seminārā viņš pasniedz latviešu valodu, matemātiku, vēsturi, ģeogrāfiju, baznīcas vēsturi un Jaunās Derības grieķu valodu. Uz semināristiem dziļu iespaidu atstāj Jāņa Rīsa suverenā un neordinārā domāšanas maniere, kas pati par sevi ir mācību priekšmets topošajiem sludinātājiem. Seminārā darbabiedri un semināra audzēkņi dziļi ciena Rīsu. Ar lielu rūpību viņš vienmēr ir sagatavojies dienas darbam. Viņš pats darbam nododas ar visu sirds dedzību un prasa to arī no citiem. Rīsu audzēkņi atceras ar dziļu cieņu kā stingru, prasīgu, bet arī gudru un taisnīgu skolotāju.

Un tā dienu no dienas roku rokā šie vīri strādā seminārā un draudzē līdz 1930. gadam, kad Freijs visus sabiedriskos pienākumus noliek un aiziet slimības noteiktā atpūtā. Par Garīgā semināra direktoru un draudzes pirmo mācītāju kļūst Jānis Rīss.

Ģimene. Jāņa Rīsa dzīvē liels atbalsts un labs palīgs, īpaši dzīves praktisko jautājumu risināšanā, vienmēr ir bijusi viņa dzīvesbiedre Emīlija Rīss (dz. Ostnieks, 1886–1967), ar kuru viņš apprecas 1922. gadā.

Emīlija 1910. gadā absolvē Hamburgas baptistu diakonišu skolu un ir žēlsirdīgā māsa Liepājā, vēlāk privātpraksē Rīgā. Rīsu ģimene nav bērniem svētīta, bet viņi vienmēr rūpējas par bāreņiem Savienības bērnu namā. Viņu ģimenes paspārnē ir izaudzis Jāņa Rīsa brāļadēls Aleksandrs, ko viņi abi mīl kā savu paša bērnu.

Pēc vīra nāves E. Rīsa ilgus gadus ir Rīgas Āgenskalna draudzes mācītāja Vladimira Molčānova (1890–1968) saimniecības vadītāja.

Jāņa Rīsa hobijs un atpūta pēc nogurdinošās svētdienas vai darbadienas bija kuģu modeļu veidošana. Bet galvenā aizraušanās, protams, bija grāmatas.

Mācītājs. Jāņa Rīsa mācītāja darbs saistīts galvenokārt ar Rīgas Semināra draudzi, kurā viņš kalpojās no 1922. līdz 1949. gadam, t.i., visā draudzes pirmajā pastāvēšanas periodā. Pirms tam viņš ir bijis Rīgas Mateja draudzes palīgscludinātājs (1909–14), vēlāk neilgu laiku – Rīgas Āgenskalna draudzes mācītājs (1949–50). Draudzes darbā viņu atceras kā nopietnu, dziļu, brīžiem grūti saprotamu mācītāju, kura svētrunās ieklausījās ne tikai draudzes locekļi, bet visa baptistu mācītāju saime un akadēmiskā baptistu jaunatne.

"J. Rīsa dziļi pārdomātos sprediķus labprāt klausās arī baptistu darbam tuvu stāvošā pilsētas inteliģence." (KrB 1938/2.)

Ar pilnu atbildības sajūtu var teikt: viņš ir dziļi domājošs teologs. Viņa svētrunas vienmēr ir rūpīgi izstrādātas. Ir jābrīnās, ka pat 60 gadu vecumā, kad viņš jau ir mācītājs ar lielu darba pieredzi, viņa svētrunu konspekti ir sīki jo sīki izstrādāti. Pat atsevišķi vārdi un vārdu galotnes ir svītroti un laboti.

Draudžu kopdarbā. Jānis Rīss ir ieguvis autoritāti ne tikai kā skolotājs, bet arī kā draudžu darbinieks, un tāpēc viņš ir LBDS padomes loceklis (1913–17) un (1923–44), Mācītāju brālības priekšsēdis (1939–45). Padomju okupācijas apstākļos J. Rīss ir Rīgas rajona draudžu virsmācītājs (1945–50) un VEKBS padomes kooptēts locekļa kandidāts (1948–50). J. Rīss ir iecienīts līdzdalībnieks sludinātāju ordinēšanā par mācītājiem – viņš ir piedalījies vismaz 30 sludinātāju ordinēšanā. Bieži aicināts lektors visāda veida kursos.

1923. gadā J. Rīss ar savu dzīvesbiedri un lielu Latvijas pārstāvju grupu piedalās PBS 3. kongresā, kur lasa referātu par izglītības nozīmi sludinātāja darbā. 1934. gadā viņš piedalās 5. PBS kongresā Berlīnē, kur tiek ievēlēts par PBS Izpildkomitejas locekli (1934–47).

Literārais darbs. Jānis Rīss ir atstājis arī bagātu literāro mantojumu. Žurnālā "Kristīgā Balss" vien ar Jāņa Rīsa vārdu ir parakstīti ap 140 raksti. Ir saglabājušies arī viņa rokraksti, svētrunu konspekti.

J. Rīss ir žurnāla "Kristīgā Balss" redaktors 1922–40, gan visai nosacīti – vairāk vārda un izglītības dēļ. Publicēti daudzi viņa raksti, to starpā nozīmīgākie ir:

"Rakstītais un nerakstītais Dieva vārds" (KrB 1937/5.6–7);

"Svētais Vakarēdiens" (KrB 1940/10–11);

"Kristīguma būtība" (Db 1991/1);

"Modernisms" (Db 1991/3–4);

"Īstais aristokrātisms" (Db 1992/4);

„Baptisma gars mūsu pašreizējā uztverē” (rokrakstā);

“Kas ir Svētā Gara kristība?” (rokrakstā);

“Jaunais cilvēks” (rokrakstā);

“Brīnumi un lūgšanas” (rokrakstā);

un vēl daudzi citi.

Rokrakstā un arī mašīnrakstā ir pieejams Jāņa Rīsa apjomīgais un nozīmīgais manuskripts "Baznīcas vēsture".

Tuvojoties Latvijas baptistu pastāvēšanas 50 gadu jubilejai, Jānis Rīss tiek aicināts uzrakstīt baptistu vēstures grāmatu. Laika ir ļoti maz, un, tikai pateicoties J. Rīsa dziļajai interesei par vēsturi un viņa pedantiskajam darbam, grāmata "*Latviešu baptistu draudžu izcelšanās un viņu tālākā attīstība*" (336 lpp.) tiek uzrakstīta ārkārtīgi īsā laikā un izdota 1913. gadā, kad Latvijas baptisti atzīmēja (gan ar lielu nokavēšanos!) savas pastāvēšanas 50 gadu jubileju.

Ar šo grāmatu aizsākas dokumentēta Latvijas baptistu vēstures izpēte. Tā ir un paliek arī vēl tagad pamatu pamats Latvijas baptistu draudžu vēstures izzināšanā, autoritatīvākais uzziņu avots par latviešu baptistu sākuma laikiem. Šis J. Rīsa darbs

jau tajā laikā guva augstu novērtējumu. Jānis Kronlīns raksta: "Viena no mūsu vēstures grāmatas teicamākām īpašībām, kas viņai piešķir arī zinātniska darba vērtību, ir viņas objektivitāte."

Mūža noslēgums. J. Rīsa mūža novakare ir daudz traģiskāka. Viņš pats to nosauc par atrašanos dzīves akadēmijā. Joprojām mēs nezinām īstos motīvus J. Rīsa apcietināšanai 1950. gada martā. Tomēr jādomā, ka iemesls ir viņa aktīvā darbība un nenoliedzamais iespaids draudzē. 1950. gada 28. novembrī viņš tiek izsūtīts uz Krievijas Irkutskas apgabalu.

Ir saglabājušās J. Rīsa 5 vēstules, kas rakstītas E. Rīsai no izsūtījuma.

Šķiet, ka pati pirmā vēstule rakstīta 1950. gada beigās. Svarīgākais teikums šajā vēstulītē ir šis: "*Es patiesi esmu vesels.*" Un tad vēl: "*Sūti paciņas – taukvielas, cukuru, diegus, adatu, papīru. Vēstules un paciņas varu saņemt, cik tik vēlos. No manis daudz vēstuļu negaidiet.*"

Trešā vēstule ir datēta ar 1951. gada 7. oktobri. "*Es patiesi esmu vesels pie miesas un dvēseles. Jūtu, ka mūsu debesu Tēva roka ir pār mani. (..) Un tā, pateicoties sūtījumiem, kuros izteicas tik daudz mīlestības un ļoti smalka uzmanība, es līdz šim esmu varējis izpildīt to, kas tiek prasīts. Lai Visuaugstākais svētī visus tos, kuri Tev, mana dārgā, šai ziņā ir palīdzējuši. (..) Lai mūsu Kungs visus Jūs sargā! Papa.*"

Pēdējā vēstule rakstīta 1953. gada 7. janvārī. "*Joprojām es esmu spīrgts savā miesā un garā. Savu pašreizējo atrašanos es nevaru citādi nosaukt kā atrašanos dzīves akadēmijā. Daudzās lietās es esmu kļuvis gudrāks un sapratīgāks un garīgi daudz bagātāks, nekā es biju. Esmu varējis iedziļināties ļaužu dzīvē, kuri nāk no dažādiem sabiedrības slāņiem. Un par visu to slava un pateicība Viņam, Viņam... vienīgajam. Par savu personīgo dzīvi pašreizējā laikā sacīšu to, ka no rudens strādāju mūsu ēdnīcas sakņu noliktavā. Darbs nav smags, bet mazliet netīrs. (..) Visās vietās, kur biju, esmu ieguvis paziņas. Un šī pazīšanās mani ir bagātinājusi un stiprinājusi. Visās vietās ir viena vajadzība – apzināta un neapzināta – vajadzība pēc pārlaicīgās pasaules spēka.*"

Par J. Rīsa dzīves pēdējo posmu ir stāstījis arī luterāņu mācītājs Vanags, kas bija kopā ar Rīsu Taišetā un bija klāt arī viņa nāves brīdī. Māc. Vanaga vērtējumā, J. Rīss ir bijis gaiša personība ar lielu garīgu spēku.

Mēs varam redzēt, ka Jānis Rīss, kaut arī ļoti slims un nespēcīgs pēdējā laikā, garīgi tomēr nav bijis salauzts. Viņš ir palicis uzticīgs savam darba Devējam un centies, cik tas ir bijis iespējams, arī apkārtējos uzmundrināt, palīdzēt viņiem un sludināt labo vēsti.

LBDB bīskaps Jānis Tervits (1936–2002) stāsta:

"Laikā, kad strādāju Vaiņodes draudzē (1967–1971), reiz mani aicināja pie kāda veca vīra dalīt Svēto Vakarēdienu. Pēc mūsu sarunas un Svētā Vakarēdiena baudīšanas vecais vīrs pievērsa manu uzmanību adītai jakai, kas bija viņam mugurā, un jautāja man, vai es pazīstot Jāni Rīsu. Viņš esot bijis kopā ar J. Rīsu Taišetā. J. Rīss esot bieži saņēmis sūtījumus no savām mājām. Kādā gadījumā J. Rīss saņēmis sūtījumā arī adītu jaku. Šo jaku J. Rīss atdevis manam sarunu biedram, sacīdams, ka viņš, J. Rīss,

redzot, viņa biedram tāda jaka ir vairāk vajadzīga nekā J. Rīsam pašam.”

Jānis Rīss nomira pēkšņi – ar asinsizplūdumu smadzenēs – 1953. gada 21. jūlijā Taišetā mūža septiņdesmitajā gadā.

Vērtējums

Jānis Rīss neapšaubāmi ir liela personība latviešu baptistu vēsturē. Augsti izglītots, gudrs, dziļš domātājs ar bagātu intelektu un savu reliģijas filosofiju. J. Rīsu raksturo plašas zināšanas. Viņš ir izcilis vēsturnieks – vēstures zinātņu maģistrs, spējīgs, prasīgs, bet sirsnīgs skolotājs. Jānis Rīss brīvi pārvalda krievu un vācu valodu, zina grieķu valodu. Viņš ir bijis daudzu Bībeles kursu vadītājs, lasījis referātus un lekcijas. Viņš ir atstājis bagātu literāro mantojumu. Visu darbinieku cienīts un mīlēts, J. Rīss bieži saņēma ielūgumus apmeklēt draudzes. Mācītājs Arvīds Vasks (1912–1987) ir teicis: “Jānis Rīss ir lielākais domātājs mūsu draudžu vēsturē, es dziļi noliecu savu galvu viņa darba priekšā.”

J. Rīsam ir sava reliģijas filosofija, savi uzskati par dažādām garīgās dzīves problēmām, bet par to viņš runāja bez skaļuma un tukšām frāzēm. Savas domas, atziņas un uzskatus viņš nekad nevienu nespieda pieņemt. Bīskaps Pēteris Egle (1903–1993) rakstīja:

"J. Rīss likās galvas tiesu augstāks nekā citi mācītāji. Savā sniegunā viņš nebija viegls. Viņa sprediķi bija pasmagi, bet dziļi un vareni. Jānis Rīss nekad neapmierinājās ar seklumu, bet meklēja pamatus, dziļumus." (1980)

Ādolfs Klaupiks (1900–1979): “Ne tikai viņa vispusīgās zināšanas, bet viņa dziļi kristīgais raksturs un personība visai latviešu baptistu saimei dara viņu neaizmirstamu.”

Latvijas valsts augstu novērtēja J. Rīsa devumu tautas garīgajā audzināšanā — 1938. gadā viņš tika apbalvots ar tikko nodibināto Atzinības krustu.